

PAPER DETAILS

TITLE: Seyyid Burhâneddin Muhakkik-i Tirmizî

AUTHORS: Franklin D LEWIS

PAGES: 159-176

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85793>

SEYYİD BURHÂNEDDİN MUHAKKİK-I TİRMİZÎ*

Franklin D. LEWIS

Çeviren: Osman Nuri KÜÇÜK**

“Her şeyden kaçıp uzaklaşmak kolaydır, ancak insanın kendi nefsinin kaçması ne kadar zor bir iş. Gam ve kederlerinizin asıl kaynağı, sizin kendi nefsinizdir. Bu yüzden fenaya erişip, nefsin ve şehvetin tesirinden kurtulmadığınız sürece kederlerinizden kurtulamazsınız. Ölmeden önce iradî mevt ile öl ve isteksizlik mezarına kendi nefsinin göm ki saadeti elde edesin.”¹

Eflâkî² ve Sipehsâlâr, Burhâneddîn’in meşhur isminin Hüseyin olduğunu bildirmektedir. Ancak Burhâneddîn’in kendi eseri *Maârif*³ den³ anlaşıldığı kadarıyla Burhâneddîn kendinden “kâmil insan” veya “hakikat bilgisini elde edip tahkîke erişen kişi” anlamlarına gelen *Muhakkık* lakabıyla söz eder. Ayrıca bu lakap, onun genelde bilinip tanındığı unvanıdır. “Dinin burhan ve delili” anlamına gelen Burhâneddîn ismi ise on bir ve on üçüncü yüzyıl İran’ında ulemâ veya zâhidler için kullanılan yaygın bir unvandı. Keza Eflâkî ve Sipehsâlâr, her iki menâkıbnâme müellifi, ondan insanların kalplerindeki gizli şeyleri bilme yeteneğine sahip velî anlamına gelen “*seyyid-i sırdân* (sırları bilen veli)” unvanıyla da bahsederler. Mevlânâ ise onun ismini Burhan-ı Muhakkık Tirmizî olarak anmaktadır. Bahâeddîn Veleddin isminin Bahâu’d-Dîn el-Veled şeklinde kullanılmasına benzer şekilde Seyyid Burhâneddîn’in ismi de daha sonraki eserlerde

* Çevirisi sunulan bu çalışma, Lewis’in *Rumi Past and Present, East and West* adlı kitabının 96-108 sayfaları arasındaki Seyyid Burhâneddîn ile ilgili bölümüdür. Söz konusu kitabın tarafımızdan yapılan bir tanıtımına ilişkin ayrıca bkz. Franklin D. LEWIS, *Rumi Past and Present, East and West The Life, Teachings and Poetry of Jalâl al-Din Rumi*, Oneworld Publications, New York 2001, 686 s.”, haz.: Osman Nuri Küçük, *Tasavvuf*, Ankara 2004, sayı: 12, ss. 332-336.

** Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî, *Maârif, Mecmûa-yı Mevâ’iz u Kelimât-ı Seyyid Burhaneddin*, tash.: Bediuzzaman Füzûzanfer, Vezaret-i Ferheng, Tahran 1961, ss. 69-70.

2 Ahmed Eflâkî, *Manâkib al-’Ârifin I-II* (Farsça Metin), haz.: Tahsin Yazıcı, TTK Yay., Ankara 1976, c. I, s. 56.

3 Seyyid Burhaneddin, *Maârif*, s. 28, 41, 42.

lam-ı ta'rif kazanır ve şu şekilde karşımıza çıkar: Burhâne'd-Dîn el-Hüseyn et-Tirmizî. Tirmiz şehrinin ismi, daha eski kaynaklarda "z" harfi ile telaffuz edilirken sonrakilerde genelde "d" harfi ile Tirmid şeklinde yazılıdır.

Burhâneddîn'in Eserleri

Burhâneddîn Muhakkık'ın öğretileri muhtemelen Bahâeddîn'inkiler gibi, belki Mevlânâ da dâhil kendi müridleri tarafından tutulan notlar halindeydi ve bir kitap olarak yayımlanmamıştı. Bu notlar derlenip bir araya getirilmiş ve Burhâneddîn'in onayını almak için ona sunulmuş olsa bile Burhâneddîn'in bunları etraflıca neşredip yayımladığına dair bir işaret mevcut değildir. Mevlânâ, Sultan Veled, Sipehsâlâr veya Eflâkî'nin eserlerinde Burhâneddîn tarafından "yayımlanmış" bir kitaptan söz edilmez. Eflâkî, özü itibariyle *Maârîf* te de bulunabilecek anekdotlar aktarmakta veya Burhâneddîn'e ait bazı öğretilerden söz etmektedir. Ancak Eflâkî'nin bu alıntıları, Burhâneddîn'in günümüze kadar ulaşan eseri *Maârîf*'in el yazmalarından ziyade Mevlevî müridler arasında dolaşan şifahî gelenekten beslenir görünmektedir. Henüz yeterince incelenmemiş olmasına rağmen Burhâneddîn'in fikirleri, Bediüzzaman Fûruzanfer tarafından ona aidiyeti tamamen kesinleşmemiş iki sûrenin⁴ tefsiri ile birlikte bir kitap halinde yayımlanmıştır.⁵

Fûruzanfer, önce (İstanbul Selim Ağa Kütüphanesi 567 numarada kayıtlı) bir yazmada eserin kısmi bir nüshasına rastladı. Yazma, Bahâeddîn Veled'in *Maârîf*'i, Mevlânâ'nın *Mecalis-i Seb'a'sı* ve *Fihi Ma Fih*'i, Sultan Veled'in *Maârîf*'i, Burhâneddîn'in *Makalât*'ı (302-15 varaklar arası) ve Şems-i Tebrizi'nin *Makalât*'ı dahil Mevlevî tarikatının kurucularının eserlerinin bir antolojisini içeriyordu. Bu koleksiyon ne fazlaca biliniyordu ne de yaygındı ancak anlaşılan ileri gelen müridlerin çalışması için hazırlanmıştı. Bu yazmanın içerdiği kadarıyla Burhân'ın *Maârîf* metni açıkça eksik olduğundan Fûruzanfer, başka nüshalar aramaya başladı ve çok geçmeden Müctebâ Minovî Konya'daki Mevlânâ müzesinde bir nüsha buldu. 10 Şubat 1288 (Hicrî 687) tarihinde Ergun b. Aydemir b. Abdullah el-Mevlevî adlı bir Mevlevî mürid tarafından tamamlanan bu nüsha-

4 Bunlar Muhammed ve Fetih sûreleridir. Çevirenin notu.

5 Seyyid Burhâneddîn Muhakkık, *Maârîf, Mecmuâ-yı Mevâ'ız ve Kelimât-ı Seyyid Burhane'd-Din Muhakkık-ı Tirmizî, be-hamrâh-ı tefsir-i Sûre-yi Muhammed ve'l- Feth*, edit.: Bedi'üzzaman Fûruzanfer Tahran: İntişarât-ı İdare-i Külli-i Nigâreş-i Vezâret-i Ferheng (1340/1961), XXVI+234 s.

ya, Burhâneddîn'in ölümünden sadece yarım asır sonrasının tarihi düşülür. Kapağındaki yazı, Seyyid Burhâneddîn'i Bayezîd-ı Bistamî ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin manevi varisi, bütün evliyânın özü gibi tazim ifadeleri ile tanımlayan şu başlığı taşımaktadır: "Efendimizin Maârif'i ... Şeyh Burhâneddîn el-Muhakkık"

Derviş Cezbî Mevlevî tarafından 1597 Şubatında (Hicri 1005 Receb) istinsah edilen ve şu an F.N. Uzluk kütüphanesinde bulunan 256 varaklık başka bir el yazması Bahâ Vele'd'e ait *Maârif*'in iki versiyonunu, Bahâeddîn Vele'd'e atfedilen iki kısa incelemeyi ve Burhâneddîn'in 13 varaklık *Maârif*'ini içermektedir. Maalesef Fûruzanfer yayımladığı Burhân'ın *Maârif*'ine bunu ekleyecek zaman bulamamıştır. Burhâneddîn'in *Maârif*'ini içeren ve 1353 (H. 754) tarihli diğer bir el yazması (Konya'da 145 numarada kayıtlı) daha mevcuttur ve Fûruzanfer, bu son iki nüshayı kullanarak Burhâneddîn'in *Maârif*'ini yeniden yayımlamak istediğini belirtmişti.

Fûruzanfer'in Burhâneddîn'e ait *Maârif* baskısı, ayrıca iki surenin, Muhammed ve Fetih surelerinin tefsirini de içermektedir. Bunlar Sülemî'nin (ö. 1021) Arapça tefsiri *Hakâiku't-Tefsîr*'i temel alırlar. Belgesel kanıtının eksikliğine rağmen Fûruzanfer, telif üslubundan müellifin Burhâneddîn Muhakkık olduğunu hisseder.

Burhâneddîn'in *Maârif*'indeki konular, Mevlânâ'ya müşidlik yaptığı döneme rastlamaktadır: Bahâeddîn Vele'd'in ölümünden yaklaşık bir yıl sonra takriben 1232'de Anadolu'ya varışından, 1241'de kendi ölümüne kadar olan dönem. Bu, Burhâneddîn'in kendini Bahâeddîn Vele'd'in bir müridi olarak gördüğü fikrinin doğruluğunu kanıtlamaktadır:

Peygamberleri ve evliyâyı mühürlü bir levha içinde gördüm; onlardan her birini tanıyordum. Önde Hz. Muhammed (sav) olmak üzere birçok evliya bulunmaktaydı. O velilerin hiçbirisi efendimiz Bahâeddîn'in makâmına sahip değildi; bu bir mübalağa değildir.⁶

Keza ikisini birbirinden ayırmak için Burhân'ın Bahâeddîn'den *Mevlânâ-yı Bozorg* (daha yaşlı Mevlânâ) diye söz etmesi, Burhâneddîn hayattayken Celâleddîn Rumî'ye Mevlânâ (Efendimiz) dendiğini kanıtlamaktadır. Ayrıca bu, Bahâeddîn'in yakın müridleriyle özel ilgi kurmaya özen gösteren bir müşid olduğunu da göstermektedir:

6 Seyyid Burhaneddin, *Maârif*, s. 21.

Mevlânâ-yı Bozorg (Allah ondan razı olsun) dedi ki: Bütün Kur'ân'ı tedkik ettim. Ondaki her bir ayeti ve kıssayı inceledim ve sonuç olarak Kur'ân'da şöyle dendiğini anladım: Mâsiva ile olan bağıni kes, başkalarından elde edeceğin şeyleri onların yardımı olmaksızın Ben'den kazanabilirsin ve Ben'den kazanacağın şeyi ise başka hiç kimseden elde edemezsin. Sen Bana itaat et, Bana daha yakın olmaya çalış!⁷

Maarif'te Burhan, Mevlânâ'ya açıkça hitap ederek (dolayısıyla sohbetinde hazır bulunmuş olsa gerektir) babasının makâmına erişmesi için ona dua eder:

Yüce Allah seni babanın mertebesine yükseltsin. Zira hiç kimsenin derecesi ondan üstün değildir. Babanın derecesi bu kadar yüce olmasaydı, Allah seni onun derecesinden de üstün kılsın, diye dua ederdim. Fakat en son derece onun ulaştığı derecedir. Ondan yüksek derece de yoktur.⁸

Mevlânâ, Burhâneddîn'in ince noktaları güzelce tetkik edebilme yeteneğinden bahseder. Bu yetenek, mutasavvıfların kitaplarını, onların sırlarını ve sohbetlerini müzakere etmiş olmasının bir sonucudur.⁹ Füzûzanfer, daha meşhur diğer mutasavvıfların eserlerinde bulduklarımızdan Burhan'ın genelde daha isabetli açıklanmış, daha kolay anlaşılan deliller ileri sürdüğü düşüncesine katılır.¹⁰

Burhâneddîn'in Öğretileri

Dünya cehennemnin tavanıdır. Çünkü cehennemnin etrafında onu süsleyip hoş gösteren çiçekler, parlaklıklar, nefse hoş gelen şeyler vardır. Şimdi sen onları görüyorsun da cehennemnin içindeki yüz binlerce azabı görmüyorsun. Eğer bir kimse sana "Sonunda bu tavan çökecektir" ve "(Ölüm esnasında) bacak bacağa dolaşır"¹¹ derse ne cevap vereceksin? Dünya damındaki laleler ve çiçeklerle sakın oyalanma!¹²

Eğer bir kul, birçok baştan çıkarıcı ve günaha teşvik edici şeyle kaplı olan cehennem yoluna karşı direnç gösterirse, Allah onu kendisine yakın yüce bir makama yükseltir, ebedî inayet giysisini ona giydirir ve onun zahirini ve batınını bütün riya çeşitlerinden arındırır. Bundan sonra "onun içinde masivâyâ duyu-

7 Aynı eser, ss. 67-8.

8 Aynı eser, 24.

9 Mevlânâ, *Kitâb u Fihî Mâ Fih*, haz.: Bediüzzaman Füzûzanfer, Çaphâne-i Meclis, Tahran 1330, s. 111.

10 Seyyid Burhaneddin, *age*, Mukaddime.

11 Kıyâmet, 75/29.

12 Seyyid Burhaneddin, *Maârif*, s. 48.

lan sevgiye hiç yer kalmaz... onu yaşatan, maşukun zikri olacaktır.”¹³

O halde bu, Burhan'ın nefsin öldürülmesindeki ısrarının nedenini açıklamaktadır:

Nefse muhalif olan ne varsa bizi Cenab-ı Hakk'a yakınlaştırır ve nefsin onayladığı her şey bizi O'ndan biraz daha uzak düşürür.

Nefsânî şehvetine muhalif hareket edersen, Allah u Teâla seninle barıştadır; nefisle barış yaparsan, Allah'la savaştasındır.¹⁴

Kendisinden önceki sûfiler gibi Burhan da şunu öğretmiştir. “Fani beden ölür ancak ruh bakîdir ve ölmez,” çünkü:

*Akıf ve inancın var olduğu bir dünyada
Cismin ölümü, canın doğumudur.*¹⁵

Bu nedenle öğrencisi Mevlânâ gibi Burhân da “ölmeden önce iradî mevt ile öl” diye ısrar etmektedir:

İbadetin özü, nefsin erimesidir, geri kalanın tamamı ibadetin kabuğudur.
Bu varlık düzleminden (iradî mevt ile)¹⁶ ölüp yok olmadıkça O'nun varlığıyla var olamazsın.
Ölmeden önce öl ve nefsini muratsızlık mezarına göm ki saadeti bulasın.¹⁷

Kibir, açgözlülük, öfke, haset, insan doğasında mevcut olan tüm bu vasıflar bizim manevi terakkimizi engeller. Burhân, sûfiler arasında meşhur bir hadis olan “Dünya bir laşedir ve onu arzulayanlar köpeklerdir” hadisine atıfta bulunarak hasedi nefis köpeğinin bir vasfı olarak zikreder.¹⁸ Bu nedenle manevî eğilimlerimizi riyâzat yoluyla keskinleştirmemiz gerekir, aynen kamış bir kalemî Rahman ve Rahîm olan Allah'ın -kudret- parmaklarına layık hale gelsin ve Allah'ın sözlerini yazabilsin diye önce kesip budamamız gibi.¹⁹

Burhân, diğer tarikatlarda başarısız olmuş bir tâlibin bile sadece oruca düzenli devam etmekle hayatta bir şeye erişeceğinin teminatını verebileceği iddiasıyla oruç tutmanın nefis ile en iyi mücâhede yolu olduğunu vurgulamaktadır.

13 Aynı eser, s. 19.

14 Aynı eser, s. 50, 54.

15 Aynı eser, 17.

16 Çevirenin notu.

17 Aynı eser, s. 19, 57, 69.

18 Aynı eser, s. 31.

19 Aynı eser, s. 34.

Diğer bütün züht temrinleri, oruçla karşılaştırıldığında, önemsiz kalırlar.²⁰

Cismani varlığımız bize Allah'ı tefekkür ve zikir için bir vasıta olarak verildiğinden Burhan, kişinin bedenini aç kalarak öldüremeyeceğini öğretmesine²¹ karşın, yine de ona göre nefis ile mücâhede için yapılan riyâzat bizi daha dindar yapar:

İman nurunun kandili, müminin beden sırcasıdır. Ârifin bedeni, nefis ile mücâhedededen bir sırça gibi olur, iman nuru ondan parlamaya başlar... Bir nur ki insan bedeninin içine yerleştirilmiştir ve bu nur ancak mücâhede ile ortaya çıkar. Kabuk ne kadar kalın olursa, öz o kadar zayıf ve gizli olur. Kabuk, mücâhede ile daha da zayıflatılıp inceltirse, içteki mana nuru o kadar kuvvetlenir. Nitekim cevizin kabuğu ne kadar inceltirse, içi o kadar dolar, badem de böyledir, fıstık ta böyle. Kabuk ne kadar kalın olursa, iç o kadar zayıf olur.²²

Aslında yiyecek ve içecekten uzak durmak, Ramazan ayının gündüz saatleri süresince bütün Müslümanlarca, sûfilerce de buna ilaveten diğer birçok zamanda yerine getirilen bir ameliye iken Burhân oruç tutmayı daha geniş bir anlamda dünyevi şeylerden kopmak şeklinde anlar (ondan önce Gazzâlî'nin yaptığı gibi). Hatta Burhân, yeme içme ve cinsel ilişki orucunun ötesinde vücudun herhangi bir uzvuyla haram işlemekten perhiz etmek şeklindeki "özel oruca" yükselmeleri ve Allah'ın dışındaki her şeyden vazgeçmeyi ihtiva eden "havassın orucunu" gerçekleştirme gayreti içinde olmaları için müminleri teşvik eder.²³

Gerçekten, insanın dünyadaki durumunun bir metaforu olarak oruç tutmak, yemek ve hazmetmek tasviri sıklıkla karşımıza çıkar.²⁴ Bu meyanda Burhân, ağızdan öfkeyle çıkan sözleri fırından yeni çıkmış ve ağzı yakacağı muhakkak olan sıcak ekmeği yemeğe benzetir. Bu nedenle konuşmadan önce sakinleşmeliyiz, Burhân Hz. Ali'den bir anekdotla bunu örnekendirir; Hakikat kılıcı Ali, yüzüne tükürüp öfkesini tahrik eden bir kâfirin saldırısına uğrar. Buna rağmen Ali saldırıya karşılık vermez ve neden böyle davrandığının sebebi Müslümanlarca kendisine sorulunca Ali öfkesinin ihlâsını kirlettiği açıklamasını yapar: şayet vurmuş olsaydı artık Hakikat kılıcı değil nefsin kılıcı olmuş ola-

20 Aynı eser, s. 20.

21 Aynı eser, s. 11.

22 Aynı eser, ss. 14-15.

23 Aynı eser, s. 20.

24 Örnek olarak bk. Aynı eser, ss. 13-14, 18, 23, vb.

caktı.²⁵ Mevlânâ bu öyküyü hocası Burhân'dan öğrenmiş ve daha sonra *Mesnevî*'de ayrıntılı bir şekilde işlemiştir.²⁶

Burhân, çoğu bakımdan Bahâeddîn Veled'e benzer biçimde zühd eğilimli, bilgili, bir o kadar da tecrübeli bir vâiz ve ahlâkî yönden eğitici yöntemlerinde Mevlânâ'ya büyük bir esin kaynağı bir şahsiyet olarak görünür. Bununla beraber Burhân'ın hedefleri, nefis ile mücâhede vasıtasıyla sadece zühde dayalı bir dindarlık husule getirmekle sınırlı değildi; aynı zamanda o, nefse boyun eğdirmenin sadece bir ön koşul olduğu maşuk ile vahdet halini elde etmek şeklinde irfânî bir gayeyi de paylaşmaktaydı. İnsan hakikatin hasretini çekmelidir; suyu özlemle arayan bir balık gibi ve sadece bir ırmak yahut dere için de değil bilakis okyanus için ki bu sayede o balık bir balina olabilsin.²⁷

Burhân bu ifade ile şeyh veya velînin özellikle Bahâeddîn Veled'in bir müzakeresi arasında bağlantı kurar ve yalnızca sûfî velîlerin İslâm'ın hakiki manasını etraflıca kavradıklarını iddia eder. Kur'an'dan bir alıntı ile iddiasına istişhadda bulunur "Onlar Allah'ın kalplerine iman yazdığı kimselerdir."²⁸ Çoğunlukla Şiiler tarafından aktarılan meşhur bir hadiste, Hz. Muhammed^(s) ömrünün sonuna doğru arkasında iki önemli şey bıraktığını söyler. Kur'an ve ehl-i beyt. Bu hadise atıfta bulunduğu bir yerde, Burhân mürşid veya velîyi mecazi Kur'an ve Peygamberin ehl-i beyti olarak tanımlar:

Allah'ın kitabı şeyhin derunundadır... o Kitap, onda gizlenmiş olan manadır ve aile şeyhin bedenidir. Kitabı okumaya ehliyet ve liyakatin olmadığından aile sana o kitabın sırrını söyleyecektir.²⁹

Bunun gibi, kişi, bedenleri ölen ancak gönülleri ebediyen yaşayan ve bizim hakikati temaşa rasathanemiz olan evliyaullahı takip etmelidir.³⁰ Bu Allah dostlarının himmeti sayesinde, şehvî nefsimizi fanî vasıflarından tasfiye ederek eğitebilir ve Gazzâlî ve diğer sûfî düşünürlerce nefis-i mutmainne diye ayrılan ruhun ölümsüz ve asil doğasını, yani gerçek ruhu besleyebiliriz.³¹ Veli, kökleri Allah'a uzanan ve dalları insanoğlunu koruyan ulu bir inanç ağacı mesabesin-

25 Aynı eser, ss. 2-3.

26 Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî I-VI*, haz.: R. A. Nicholson, İntişârât-ı Behzâd, Tahran 1375, c. I, b. 3721 vd.

27 Seyyid Burhaneddin, *Maârif*, s. 21.

28 Mücâdele, 58/22.

29 *Maârif*, s. 22.

30 Aynı eser, s. 24.

31 Aynı y.

dedir;³² mürit dünyanın yakıcı güneşinden korunmak için şeyhin gölgesini aramalıdır.³³

Meşhur sûfî Hallâc-ı Mansûr gibi veliler, başkalarının ağızında küfür sayılan bir ma'rifetullahtan bahsederler:³⁴

Firavun, Allah'ın laneti üzerine olsun, "Ben sizin Rabbinizim" dedi. "Ben" ifadesini kullanması onu Allah'ın lanetine uğrattı. Hallâc-ı Mansûr "Ene'l-Hak" dedi ve onun "Ben" sözcüğü Allah'ın bir rahmetiydi.

Mevlânâ daha sonra *Mesnevî*'de Burhân tarafından işaret edilen bu paradoksa, Firavun ile Hallâc-ı Mansûr'un iddiası arasındaki muazzam farka atıfta bulunmaktadır:

"Ene'l-Hak" sözü, Mansur'un ağızında nur oldu.

"Ben Allah'ım" sözü, Firavun'un ağızında yalan oldu.³⁵

Mevlânâ, *Fihî Mâ Fih*'in 52. faslında³⁶ insani benliğin ilahi varlıkta fani olması durumunda süje ve obje ikiliğinin ortadan kalkacağına izahını yapar. Bu durumda olan fânînin "Ene'l-Hak" sözü, onun ileri derecedeki tevazuunu gösterir. Zira kul (ene) ile Hakk'ı tefrik edip kendinden harici bir "sen" olarak söz etmek kişinin kendi varlığında dolayısıyla ikilikte ısrarı anlamına gelir.³⁷

Mürşid yahut şeyh, Burhân tarafından tek bir siyah kılı olmaksızın tamamıyla bembeyaz saçlara sahip kişi diye tanımlanır,³⁸ Mevlânâ'nın *Mesnevî*'de işlediği fiziksel bir niteliktir bu. Burhân'ın, müridin şeyhiyle ilişkisinin mahiyetine dair öğretilerinin, Mevlânâ'nın daha sonra Şems ile ilişkisini şekillendirmedeki etkisi barizdir. Burhân, şeyhin müride olan ihtimamının artması için müridin yalnızca şeyhine bakması gerektiğini söyler,³⁹ çünkü şeyh bir ayna gibidir ve sen ona baktığın müddetçe sana bakar.⁴⁰ Burhân görünüşte şeyh ile sıradan bir şeyhi değil bilakis müridin her zaman lütuf olarak kabul ettiği ma-

32 Aynı eser, s. 22, 25.

33 Aynı eser, s. 41.

34 Aynı eser, s. 26.

35 Mevlânâ, *Mesnevî*, c. II, b. 305.

36 Mevlânâ, *Fihî Mâ Fih*, s. 193

37 Zira fani olmuş bir velinin kendi mevhum benliği ortadan kalktığından gerçekte Hakk'ın vücudundan başka bir varlık yoktur. Buna rağmen velinin kendi varlığı ile Hakk'ı ispat edip "Ene'l-Hak" demesi, bir tevazu göstergesi kabul edilmektedir. Çev. notu.

38 Seyyid Burhaneddin, *Maârif*, s. 35.

39 Aynı eser, s. 36.

40 Aynı eser, s. 47.

nevi *kutbu* kast eder.⁴¹

Yukarıda belirtildiği gibi Burhâneddîn, Bahâeddîn'in gördüğü en kâmil veli olduğunu ifade eder. Bununla beraber Burhân kendisine de bayağı ileri bir makâm atfeder; *Hak* (Uluhiyet ve sıfatların ötesindeki ilahi öz için kullanılan sûfî terimi) ile aynı kökten türeyen kendi lakabı *Muhakkık* kelimeleri arasındaki ince bir sözcük oyununda Burhân şöyle der: "*Hak* ile hakikate ulaşan (*Muhakkık*) arasında bir saç teli kadar bile ayrım kalmamıştır."⁴² Şeyhleri veya Allah dostlarını (Kur'ân'daki meşhur nûr ayetine atıfla)⁴³ doğuya da batıya da mensup olmayan dolunaya benzetir ve kendisinin nurun kaynağı olduğunu söyler,⁴⁴ gönülu ilahî ma'rifet nuruyla aydınlanmıştır.⁴⁵

Dini araştırma, ilerlemenin anahtarı olabilir fakat kişi kitabî bilgiyle böyle bir makâma erişemez, çünkü dıştan gelen bilgi geçicidir ve Allah'a yaklaşmakta sadece bir araç işlevi görür. Burhân şu izahı yapar: "Bilgi tekamülünde bir hiç haline geldim; Bilinene ulaşmış olduktan sonra bilgi benim ne işime yarar? ...Allah'ı zikir, O hariç her şeyi unutmakla kemale erer."⁴⁶ Bir hadisi yineleyerek yanlışlıkla veya aptallıklarından Kur'ân'ı böyle tefsir eden çoğu kişiyi uyarır.⁴⁷ Çoğu kişi "Unuttuğun zaman Rabbini an"⁴⁸ ayetini, Allah'ın zihnimizde olmadığı anlarda kişi O'nu hatırlamalıdır mealinde yorumlar. Burhân'a göre irfan sahipleri (*ehl-i ma'ânî*) der ki: âşığın sevgilisini unutması imkansız olduğundan bu ayetin esas manası; âşığın Allah dışında her şeyi unuttuğu bir duruma erişeceği anlamındadır. Ancak o zaman "Unuttuğun zaman Rabbini hatırla" ayeti hepsinin ötesinde O'na atfedilir.⁴⁹

Ayrıca Burhân, bu Allah dostlarının kılavuzluğunda yapılan manevî seyrin bizi içteki bir keşif yolculuğuna, ruhun ilahî cevherinden nefsin değersiz şeylerini ayıklamaya götürmesi gerektiğini söyler:

Biz insanlarda iki nefis vardır, birisi gece gibi karanlık bir nefis, diğeri ise güneş gibi aydınlık. Eğer perhiz ve cilalamakla bu nefsin isteklerini azaltırsan, nefis zayıflar; bu takdirde o yüce ruh meydana çıkar ve gecenin yerine gün-

41 Aynı eser, s. 36.

42 Aynı eser, s. 28.

43 Nûr, 24/35.

44 Maârif, s. 28.

45 Aynı eser, s. 30.

46 Aynı eser, s. 26.

47 Aynı eser, ss. 48-9.

48 Kehf, 18/24.

49 Maârif, s. 26.

düz alır.⁵⁰

O halde nefsi bilmek ve nefsin farkında olmak, bütün anlayışların temelidir:

İlim, ma'rifet ilmidir. Hiçbir şey bilmeyip de kendi nefsini bilir anlarsan o zaman âlim ve ârif olursun ve şayet kendini bilmezsen senin bütün o bilgilerin ne faydası olur ki?⁵¹

Elbette bu fikir, daha önceki sûfilerin eserlerinde ve hatta daha da öncesinde Yunan hikmet geleneğinde, Delfi'deki Apollon tapınağının üzerine kazanmış "kendini bil" (gnóthi seautón) deyişinde bilgeliğin özünü saklar şekilde görülür. Burhân, insan ruhunun ilahî aslını Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden bir pasajı hatırlatan ifadelerle daha önce şöyle açıklar.

Senin incin yine sen kendin ol. O senin oldu mu artık senden başkasının olmaz. İnci, padişahın hazinesinde olur da aynı zamanda padişahın kendisi de inci olursa inci o zaman inci olur...
Sen, sen; ve ben, ben? Bu asla olamaz!
Sen, ben; ve ben, sen –İşte bu vuslatır!⁵²

İnsan seyr ü sülûkta ilerledi mi kemâle erişir ve makâm olarak melekleri bile aşarak uluhiyet mertebesiyle birleşir (*be hazret-i uluhiyet payvandad*) (Bur 11). Yine de sülûkumuz burada sona ermez, çünkü bu makâma varılmış olsa bile hala "sülûk yolunun sonu yoktur" zira sûfiler iki türlü sülûktan söz ederler: seyr ilallâh, seyr fillâh. Burhân'ın bize söylediği gibi:⁵³

Hani denir ki seyr ü sülûkta merhaleler vardır, vuslat şehrine ulaştığında o şehirde ilerlemenin sonu bucağı yoktur.
... vuslat yolunun nihayeti yoktur, gaye ve varış Allah'adır, ayette buyrulduğu gibi, "Ve sonunda senin Rabbi'ne varılacaktır."⁵⁴

Seyr ilallâh ve seyr fillâh şeklinde iki seyr hakkındaki bu şayanı dikkat öğreti, Burhân'ın müridleri üzerinde özel bir etki yaratmış ve sonradan Mevlânâ'nın menâkıb yazarlarınca iktibas edilmiştir.

Allah ile vuslat hâline erişen kişi, Musa gibi Allah'ı görmeyi talep etmemeli (Bur 40), bilakis sabırla beklemeli ve Allah'ın onun için ne takdir edeceğine dikkat etmelidir. Burhâneddîn diğer pek çok durumda olduğu gibi Senâî'den

50 Aynı eser, s. 56.

51 Aynı eser, s. 18.

52 Aynı eser, s. 10.

53 Aynı eser, s. 11, 14.

54 Necm, 53/42.

alıntı yapar: “Allah’ın dışında ne görürsen o bir puttur, onu parçala” (Bur 63). Son sayfalarda Burhân okurlarına öğüt verir:

Kur’ân okumakla meşgul ol ve Yüce Allah’ın sözlerini dilinden düşürme ve ümidini kaybetme... Her iki cihandan da vazgeçersen gerçek özgürlüğü tadar ve neyin hakikat olduğunu görürsün.⁵⁵

Mevlânâ’nın Şiirinde Burhâneddîn’in Etkisi

Mevlânâ, *Mesnevî* okurundan Burhâneddîn örneğini izlemesini ve nurla bütünleşmesini ister.⁵⁶ Gerçekten Mevlânâ, *Mesnevî*’de yer verdiği ve çoğunu iktibas yahut telmih yoluyla Burhâneddîn’den alıntılardığı hikâye ve şiirlerin seçiminde bir hayli Burhân’ın örnekliğini izlemiştir. Daha sonra Mevlânâ’nın *Mesnevî*’de üzerinde durduğu Kur’ân ayetlerinin çoğu, “göz şaşmadı” (mâ zâğa’l-basar)⁵⁷ ayeti gibi, Burhâneddîn’e göre de özel öneme sahiptir.

Burhâneddîn şiire Bahâeddin’den çok daha fazla düşküdü ve genellikle bir şiir istişhadiyla görüşlerini özetler yahut noktalardı. Aşağıda örnek olarak, daha sonra Mevlânâ’nın yazdıklarına bir hayli benzeyen bir beyti Burhân’ın yazdığını veya iktibas ettiğini görüyoruz:

Her şey hem yoktur hem de var
*Her şey hem şaraptır hem de mest*⁵⁸

Menâkıbnâme yazarları Burhân’ın Mevlânâ’ya Senâî’nin şiirini ve hatta bazı Arapça beyitler öğrettiğini söylerler⁵⁹ ve Burhân’ın *Maârif*’i bu gerçeğe yeterli kanıt teşkil eder. Sohbetlerinden alınan aşağıdaki anekdotta belirttiği gibi Mevlânâ açıkça Burhân’ın Senâî’ye düşkünlüğüne ehemmiyet vermiştir:

Dediler ki Seyyid Burhâneddîn pek güzel konuşuyor ama söz arasında Senâî’nin şiirlerini çok tekrarlıyor. Seyyid cevaben şöyle dedi: Onların söylediği şuna benzer: Güneş iyidir ama ışık veriyor bu ayıbı var! Senâî’nin şiirini misal getirmek, o sözü belirginleştirip ortaya çıkarmaktır. Zira her şeyi güneş gösterir ve her şey güneşin ışığında görünür. Kişi güneş ışıyla görebilir.⁶⁰

55 *Maârif*, ss. 72-3.

56 Mevlânâ, *Mesnevî*, c. II, b. 1319.

57 Necm, 53/17.

58 Seyyid Burhâneddin, *Maârif*, s. 17.

59 Eflâkî, *Menâkıbu’l-Ârifin*, c. I, ss. 272-3.

60 Mevlânâ, *Fihî Mâ Fih*, s. 207.

Senâî'den alınan ve tekrarlanan iktibaslara ilaveten, Burhâneddîn'in *Maârif*'ine serpiştirilmiş şekilde Hakanî (Bur 6), Attâr (10), Nizâmî (53), Buharalı Sa'deddîn Kâfî (18) ve Asîru'ddîn Ahsikatî (46)'den alınmış mısralara da rastlamaktayız. Aynı zamanda Cüneyd (Bur 12), Hallâc (26) ve Hasan-ı Basrî (70) gibi klasik dönem sûfî büyüklerine de atıflar bulunmaktadır.

Burhâneddîn ve Sûfî Gelenek

Burhân iktibas ettiği şiirleri genellikle tahlil etmez, ne de okuyucuyu tasavvufun özel izahlarına yönlendirir. Bir yerde "müritlerin adâbı"ndan söz eder,⁶¹ Ebu'n-Necib Abdulkahir Sühreverdi'nin (1096-1167) tasavvuf adâbına dair el kitabı mahiyetindeki *Âdâbu'l-müridini* çağrıştıran (kesin olarak onu kastettiği anlamına gelmese de) bir deyiştir bu. Bununla birlikte Burhân sûfilerden bahsederken umumiyetle "sûfî" (Bur 63'teki kullanımı dışında) veya "tasavvuf" terimlerini kullanmaz. Bunun yerine "anlayış sahipleri" (*ehl-i ma'ânî*) veya "ârifler" (*ârifân*) ya da *derviş* (Allah'a muhtaç fakir anlamında) sözcüklerini kullanır. Yine de "ashab-ı suffe" terimine telmihte bulunarak tasavvuf klasiklerine aşinalığını gösterir; zira sûfilerin kaynağı ve "sûfî" sözcüğünün etimolojisi Medîne'de mescidi nebevinin önündeki taştan sofada ikamet eden zâhid sahabelere uzanır.

Burhâneddîn'in *Maârif*'inin sonlarına doğru pek çok Arapça iktibasa veya sûfî geleneğe dair telmihlere ve *Kuşeyri Risalesi* gibi tasavvuf klasiklerinde bulunan ifadelerle de rastlarız. Yine de Burhâneddîn, Bahâeddîn ve kendisinin eriştiği yüce manevi mertebeyi tanımlamanın dışında tarikatın sistemli izahlarına veya tarikat şeceresine tamamen kayıtsız görünür. Rabia ve Hallâc gıpta edilecek değerli örnekler olarak görmeyi reddeder.⁶² Bütün bunları Burhâneddîn'in herhangi başka bir tarikatla veya Bahâeddîn'in yanında başka bir şeyhle sıkı münasebeti olmadığının muhtemel bir işareti olarak alabiliriz.

Aynı şekilde Burhâneddîn, açıkça bir din âlimleri sınıfı içinde hareket etmesine rağmen ne fıkıhla ilgili akıl yürütme kurallarına ne hadis eleştirisine ne de ulemânın övündüğü diğer bilgi türlerine özel bir saygı duyar. Burhân Fahreddin Razi'nin on iki ilim dalının bilgisine sahip olduğunu kabul eder fa-

61 Seyyid Burhaneddin, *Maârif*, s. 55.

62 Aynı eser, s. 60.

kat onları unutmadığı için onu şiddetle eleştirir.⁶³ Bu, kişinin dünyevi akıl vasıtasıyla elde edilen on iki ilmin ötesine geçmesi gerektiği anlamına gelir, çünkü dünyevî akıl ne Kur'ân'a ne Allah'a ne de Allah'ın nuruna uygun bir vasıta değildir. Gerçek bilgi Allah'ı bilmeyi ihtiva eder ve bundan mahrum olan kişi hakikatten perdelenmiş olarak kalakalır ve asla bir ârif olamaz. Gerçek ârifin ruhu ilahi sırdan ilham alır ve ilahi ilmin kaynağı haline gelir. Verilen herhangi bir hadisin râvî zincirine kıymet biçen isnat ilmiyle istihza eden Burhân şöyle der: “‘Kalbim Rabbimden rivayet etti’ ne güzel bir okuldur.”⁶⁴ (Başlangıçta Bâyezid Bistâmî'den gelmiş olması muhtemel) bu özdeyiş⁶⁵ Ebu'l-Ferec b. el-Cevzî'nin dini ilim ve âlimleri eleştirdiği *Telbis-i İblis*'de sûfilere atfedilmiştir.

Burhân anlaşılır bir üslupta yazar ve Bahâeddin gibi, bize on ikinci asır ilk dönem İran dini nesrinin mükemmel bir örneğini sunar. Filoloji ve edebi faydası yanında, Burhâneddin'in *Maârif*'i teolojik nedenler ve Mevlânâ'nın düşüncelerinin arka planı bakımından da aynı derecede önemlidir. Tercüme edilmiş, tefsir edilmiş veya hikâyenin tamamına mahirane bir şekilde dahil edilmiş bol miktardaki Kur'ân ve hadisten yaptığı iktibaslardan anlaşılan Burhân'ın Arapça'daki hüneri açıktır. Bu gerçek, onun uzman olmayan bir kitleye belki de Arapçayı rahatça kullanamayan âlim olmayanlara konuşup onlar için yazdığını gösterebilir. Mevlânâ da daha sonra eserlerinde tam bu türden dinleyicilere hitap edecektir.

Menkıbevî Burhâneddin

Mevlânâ *Fîhi Mâ Fîh*'in 4. sohbetinde⁶⁶ Burhâneddin'den bir kez iktibasta bulunur, dolayısıyla Burhân'ın el yazmalarından biri elinde olsa gerektir. Eflâkî,⁶⁷ Sultan Veled'den iktibasla (o da bunu *İbtidâ-nâme*'sinde söyler), seyr ü sülûkun mahiyetine ilişkin Burhâneddin'e atfen bir yorum kaydeder:

Yolun sonu var ama menzilin sonu yoktur, çünkü bu yolda *seyr* iki türlüdür: Biri *seyr ilallah*; diğeri *seyr fillah*tır. *Seyr ilallah*'ın sonu vardır. Çünkü bu yolculuk varlıktan ve değersiz dünyadan vazgeçmektir, kendi kendinden kurtulmaktır. Bütün bunların sonu ve sınırı vardır. Ancak Hakk'a ulaşınca bundan

63 Aynı eser, s. 11.

64 Aynı eser, s. 70.

65 İşaret edilen ifade “Haddeseni kalbî an rabbî” şeklindeki ibaredir (Çeviren).

66 Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, ss. 16-17.

67 Eflâkî, *Menâkibu'l-Ârifin*, c. I, s. 70.

sonraki seyr, Allah'ın ilim ve ma'rifeti içinde olur ve onun da sonu yoktur.⁶⁸

Kelimesi kelimesine bu ifade Burhâneddin'in *Maârif*'inde yer almamasına rağmen, daha önce gördüğümüz gibi bir pasajın⁶⁹ özetinin izahından ibarettir. Keza Eflâkî⁷⁰ ve Sipehsâlâr'a göre⁷¹ II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (saltanatı 1237-46) bir veziri olan Şemseddin Muhammed İsfahânî (1249'da idam edildi) ve Keyhüsrev'in haleflerinden biri olan II. İzzeddin Keykavus (saltanatı 1246-60, Kızılırmak'ın doğusu) Burhâneddin'in derslerine katılmışlar ve bazen de söylediklerine dair sorular sormuşlardır. Bunu doğrulayan ifadeler *Maârif*'te de bulunabilir.⁷² Sipehsâlâr ve Eflâkî'nin veya onların kaynaklarından en az birinin Burhâneddin'in yazılarına erişip kullanmış olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Yine de menâkıbnâme yazarlarının Burhân hakkında söyledikleri her şeye güvenemeyiz. Her şeyden önce oldukça önemli bazı sorular hakkındaki anlatımları birbirinden esaslı farklılıklar gösterir. Örneğin Sultan Veled'e göre⁷³ babasının ölümünden hemen sonra Mevlânâ babasının hocalık işini üstlenmiştir. Âlim ve dervişlik cihetiyle Bahâeddin'e denk olan Mevlânâ'nın fikhî görüşleri veya fetvaları tüm doğu ve batıda aranır hale gelmiştir.

Burhân'ın, bu arada, Bahâeddin'in izini kaybettiği var sayılır. Fakat şeyhinin Anadolu'da olduğunu duyunca, ona katılmak için oraya gelir, vardığında Bahâeddin'in bir yıl önce öldüğünü öğrenir.⁷⁴ Bahâeddin'den "şeyh" veya "efendi" diye söz eden Burhâneddin, Şeyh'in yoğurdun içindeki yağ gibi onların arasında olduğunu bildirir.⁷⁵ Gerçekte Burhân, kendisinin Şeyh olduğunu iddia etmekte ve insanları kendisini kabule davet etmekteydi. Tüm şehir Burhân'da Bahâeddin Veled'den yayılan nurun aynısını görünce bu daveti kabul ettiler.

Mevlânâ'ya babasının mirasından yalnızca bir yön –sûret veya dünyevî bilgi- tevarüs etmişti oysa Burhân mânâyı –onun manevî yönünü- miras almıştı. Burhân, Bahâeddin'in, kesbî bilginin yanı sıra tecrübeye dayalı tasavvufî

68 Sultan Veled, *İbtida-nâme*, çev.: A. Gölpınarlı, Konya, 1976, s. 237 (b. 7550 vd.).

69 Seyyid Burhaneddin, *Maârif*, ss. 11-14.

70 Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifin*, c. I, s. 60, 63-4, vb.

71 Sipehsâlâr, Ferîdûn b. Ahmed, *Mevlânâ ve Etrafındakiler er-Risâle*, çev.: Tahsin Yazıcı, İstanbul 1977, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 120.

72 Seyyid Burhaneddin, *Maârif*, s. 38.

73 Sultan Veled, *İbtida-nâme*, ss. 193-7 (b. 4255 vd.)

74 Aynı eser, s. 194.

75 Aynı eser, s. 195.

hâllere ve vehbe dayalı ma'rifet bilgisine de sahip olduğunu açıklar. Sultan Veled'e göre,⁷⁶ Burhân Mevlânâ'ya şöyle der:

*Babanın mirasını tümüyle elde et
ve güneş misali tüm cihanı aydınlat*

Bu tasavvufî hâller öğrenilebilecek şeyler değildi; hak edilmeleri gerekliydi. Burhân kendisinin bu hâllere Bahâeddin'in irşadında eriştiğini belirtiyordu; Mevlânâ da Burhân'ın kılavuzluğunda onlara erişebilirdi.

Mevlânâ, Burhâneddin'in sadık bir müridi oldu ve Burhân ölünceye kadar onun maiyetinde dokuz yıl kaldı, buna ilaveten Mevlânâ bir beş yıl daha riyâzat ve mücâhedeye devam etti. Tüm bunlardan sonra, Mevlânâ şeyhlik mertebesine erişti ve bir melek gibi melekût âlemine yücelti (Sultan Veled, Mevlânâ ile Şems'in karşılaşmalarından önce tüm bunların gerçekleştiğini belirtmesine rağmen, bu bizi, yine de Mevlânâ'nın Şems ile karşılaşmasından iki yıl sonraya 1246 tarihine götürür). Mevlânâ, tasavvuf yolunun gayesine erişmiş olanların ve hatta önceki asırların manevi kutuplarının ötesinde asrın manevi kutbu olmuştur, hepsi de Mevlânâ'nın ihsanlarıyla lütfâ nail olmuşlardır.

Mevlânâ'nın olağanüstü güçleri şimdi binlerce müridi hatta büyük müftüleri cezp etmekteydi – kâdılar, fikhî görüşleri veya fetvalar için arar bulurlardı ve diğer mevki sahipleri onu bir Peygamber varisi kabul ediyordu. Mevlânâ, Peygamberin yürek yakan, insan ruhuna hayat veren nasihatlerini kürsüden bir kez daha aktarıyordu.⁷⁷ Burhâneddin öldüğünde on beş yaşında olan Sultan Veled konuyu işte böyle anlatır.

Sipehsâlâr'ın Anlatımı

Öte yandan Sipehsâlâr,⁷⁸ Bahâeddin'in Burhâneddin'i Mevlânâ'ya mürşid veya lala olarak seçtiğini söyleyerek (*be-atâbeki-ye hazret-i Hudâvendigâr-ı mâ mensub*) daha makul bir anlatıma yer verir. Bahâeddin'in ölüm haberi Burhân'a ulaşınca tam bir yıl keder içinde mustarip olur. Bir gece Burhân rüyasında manevi sorumluluğunu yerine getirmediğinden ötürü onu azarlayan Bahâeddin'i görür; bunun üzerine Burhân hemen Konya'ya gitmek üzere yola çıkar.

⁷⁶ Aynı yer.

⁷⁷ Aynı eser, s. 197.

⁷⁸ Sipehsâlâr, *Risâle*, ss. 119-22.

Mevlânâ resmî tahsilini tamamladıktan sonra Burhân ona şöyle der:

“Ey canım ve gözümün nuru, ilimleri elde etmede zahmetler çektin ve seçkin biri haline geldin, fakat bil ki, bu ilimlerin ötesinde başka bir ilim vardır ki bu ilimler onun yalnızca kabuğudur. Baban o ilmin anahtarını bana emanet etmiştir ve şimdi senin onu elde etmen istenilmektedir.”

Bundan sonra Mevlânâ Hüdavandigârî sülûk yolunu ve şeyhlerin adabını izleyerek derunî ilimleri (ulûm-ı yakînî) elde etmeye teşvik etti.⁷⁹

Dokuz yıl boyunca Burhân, Bahâeddin vasıtasıyla idrak ettiği hakikatleri ona öğretti; sonunda Mevlânâ eşi benzeri görülmemiş bir mertebeye erişinceye kadar babasının *Maârif*’ini ona bin kez okuttu.⁸⁰ Mevlânâ kemâle erişip velâyeti elde ettikten sonra bir keresinde Burhân Kayseri’ye gitmek üzere ondan izin istemiş, ancak Seyyid’in yanından ayrılmasını istemeyen Mevlânâ bunu reddetmişti. Buna rağmen Burhân yola çıkmış, fakat merkebiyle yaptığı bir kaza sonucu geri dönmek zorunda kalmıştı. O zaman Burhân, Mevlânâ’nın büyüklüğü karşısında şehrin ikisine küçük geldiğini söyleyerek gidiş nedenini açıklamıştı. Sipehsâlâr’a göre Mevlânâ bunun üzerine gitmesine sonunda izin verdi.⁸¹

O zaman Kayseri’yi yöneten Şemseddin Sâhib-i İsfehânî’nin Burhâneddin’in bir müridi olduğu kabul edilir.⁸² Bir diğer rivâyet Burhâneddin ile halifenin verdiği bir görevle Selçuklulara gelen Şihâbuddin Ömer Sühreverdi arasında Şemseddin Sâhib tarafından tertip edilen bir görüşmeden bahseder. Bu iki zat bir araya gelmiş ancak aralarında derin bir telepatik iletişim kurarak konuşmamışlardı;⁸³ Anlaşılan o ki normal konuşma, zihin okuyan hünerli sûfilerin edep anlayışına pek uymuyordu!). Siyasi bakımdan Kayseri, Konya’dan daha fazla olmasa da onun kadar önemli bir şehirdi çünkü Alâaddin Kayseri’de epey yaşamış ve Kubâdiye sarayını orada inşa ettirmişti. Burhân’ın Kayseri’ye çekilmesiyle Bahâeddin’in öğretileri Anadolu’da Selçukluların en önemli iki kentinde yaygınlaşmıştı.

79 Aynı eser, s. 119.

80 Aynı eser, ss. 119-20.

81 Aynı eser, ss. 121-2.

82 Aynı eser, s. 120; Eflâkî, *Menâkibu’l-Ârifin*, c. I, s. 60.

83 Sipehsâlâr, *Risâle*, ss. 120-21; Eflâkî, *Menâkibu’l-Ârifin*, c. I, s. 72.

Eflâkî'nin Anlatımı

Ancak Eflâkî, Burhâneddin'in Mevlânâ'yla yeniden bir araya gelmesinin üçüncü bir versiyonunu anlatır.⁸⁴ Bahâeddin, Belh'ten ayrılınca Burhân, gizli gerçekleri (zihin-okuma, *zamâyir-i derun*), manevi ve maddi âlemin görünmeyen gerçeklerini (vuku bulacakları ilhamla önceden bilme, *muğayyebât-ı suflî ve ulvî*) ortaya çıkardığından dolayı "Sırların Efendisi" (*Seyyid-i sırdân*) diye tanındığı Tirmiz ve Buhara'ya gitmişti. Bir gün belli bir saatte bir konuşmanın ortasında Burhân yüksek sesle haykırmış ve saygıdeğer Şeyhinin fani bedeninden soyunup öbür âleme göç edişinin yasını tutmaya başlamıştı. Cenaze namazı kılınmasını ve yas merasiminin yerine getirilmesini emretti; şehrin bütün önde gelenleri kırk gün boyunca yas tuttular. Hazır bulunanlar o tarihi kaydettiler ve Burhân Anadolu'ya vardığı zaman o vaktin tam olarak Bahâeddin'in öldüğü zamana denk geldiği anlaşıldı.

Kırk gün yas tutulduktan sonra, Burhân gidip yalnız kalan ve kendisini bekleyen Celâleddin Muhammed'i (Mevlânâ), bulmaya ve onunla ilgilenmeye karar verdi.

Burhân, Anadolu'ya gitmeye ve "Şeyhimin bana emanet ettiği vazifeyi Mevlânâ'ya tevdi etmeye"⁸⁵ kendini mükellef hissediyordu. Bu rivâyet, şayet bir miktar gerçekliğe sahipse Burhân'ın Bahâeddin tarafından onun öğretilerini Tirmiz'de yaymak amacıyla halife olarak görevlendirildiğini ifade eder. Bununla birlikte Burhân şeyhinin öldüğünü öğrenince Tirmiz'deki hilafet görevini bırakmaya (tabi ki bu durum oranın ileri gelenlerinde büyük üzüntü meydana getirir) ve genç Mevlânâ'yı melekut âlemine irşada karar verir. Seyyid Burhân bir gece bir rüya görür, rüyada Bahâeddin ona görünür ve Mevlânâ'yı aramasını ısrarla ondan ister. Bahâeddin'in ruhaniyeti sitemle ona; "Böyle atabeklik ve lalalık olur mu!" der.⁸⁶ Şimdi Burhân Mevlânâ'nın, babasının öğreti ve uygulamalarından geçebilecek yetenekte olduğundan emin olması gerekiyordu.

Bahâ Veled'in ölümünden bir yıl sonra Burhân Konya'ya vardı, orada Sincârî camiinde kaldı ve o zaman Larende'de (şu anki Karaman) ikamet eden Mevlânâ'ya mektupla haber göndererek, ısrarla babasının kabrinin bulunduğu yere dönmesini istedi. Çok sevinen Mevlânâ, mektubu öpüp gözlerine sürdü ve

84 Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifin*, c. I, ss. 56-8.

85 Aynı eser, s. 57.

86 Aynı eser, s. 71.

şu şiiri okudu:

*Devlet ağacının dalının senin gibi bir gül yetiştirebilmesi için
binlerce yılın geçmesi gerekir. Her kıran devrinde
ve her çağda savaş gününde senin gibi bir insan
bulunamaz ve senin gibisi dünyaya gelemes.⁸⁷*

Mevlânâ'nın dönüşünden sonra, Burhân zâhiri ilimlerin her birinden sorduğu sorularla onu imtihan etti; Mevlânâ her birine ayrıntılı cevaplar verdi. Burhân Mevlânâ'nın ayaklarının altına öptü ve Mevlânâ'nın dünyevi ve dini bilgide (*ilm-i dini ve yakîni*) babasını yüzlerce fersah geçtiğini itiraf etti, fakat Bahâeddin'in tahsille elde edilen bilgi (*ilm-i kâl*) yanında ledünni bilgiye de (*ilm-i hâl*) sahip olduğunu ona söyledi. Bu, nebi ve velilere Allah tarafından verilen ve Burhân'ın "muhterem, Şeyhim" (Bahâeddin)'den tevarüs ettiği aynı ilahî derunî bilgiydi ve şimdi onu Mevlânâ'ya tevdi etmek istiyordu. Mevlânâ, Burhân'ın söylediği her şeye itaat etti, Burhân'ı medresesine götürüp dokuz yıl ona hizmet etti.⁸⁸

Eflâkî'deki rivâyet⁸⁹ doğruysa, Mevlânâ, babasının mevkiine hemen geçmemiş uzun bir süre kalmak için Larende'ye gitmiştir. Bahâeddin'in yerine Konya'da ders veren biri varsa bile Eflâkî bize bir isim vermez. Bununla birlikte Sultan Veled bize, Konya'ya vardıktan sonra, Burhâneddin'in merhum Bahâeddin'in mürit çevresince şeyh olarak kabul edildiğini söyler (Eflâkî ise bunu bizim çıkarımımıza bırakır). Geleneksel olarak manevi idrak, insan ömrünün orta yaşlarıyla, özellikle de kırklı yaşlarla ilintilendirildiğinden Mevlânâ, Konya'nın önde gelenleriyle, ihtiyarlarına vaaz vermek için oldukça genç görülmüş olabilir. Tecrübeli ve daha yaşlı bir mürit olarak Burhân, Bahâeddin'in manevi rehberliğinin fiilî uygulamasında deneyim sahibidir.

87 Aynı eser, s. 57.

88 Aynı eser, s. 58.

89 Aynı eser, s. 57.